

Kleinschalig en samenwerken. In gesprek met Leon van den Broeke.

Gereformeerden pakken door

Door Lennart Aangeenbrug en Roel Knijff

Leon van den Broeke, directeur en hoogleraar TUK en TUU, Utrecht

In de reeks waarin we de ontwikkelingen volgen van theologie-opleidingen, gaan we deze keer naar TUU in Utrecht.

Net als de theologie zelf, zijn ook de theologie-opleidingen aldoor in beweging. Dat brengt nieuwe vragen en uitdagingen met zich mee. In deze reeks verkennen we hoe de opleidingen veranderen, welke verschuivingen gaande zijn en hoe ze inspelen op de vragen en kansen van deze tijd.

In de voortgaande serie over theologie-opleidingen in Nederland komen we dit keer aan in Utrecht. Het is maar een klein eindje lopen van de Jansdam, waar de PThU zit, naar het gebouw van de TUU (Theologische Universiteit Utrecht). We (Roel de Knijff en Lennart Aangeenbrug) zijn op weg om in het kader van de serie over theologische opleidingen aan deze theologische universiteit een bezoek te brengen. Aangekomen bij de TUU aan de Plompstorengracht worden we doorverwezen naar de Kromme Nieuwegracht, waar blijkt dat de panden van de TUU en PThU praktisch naast elkaar liggen.

Het verhaal dat Van den Broeke vertelt, begint bij zijn aanstelling aan de TUK (Theologische Universiteit Kampen). Met de verhuizing naar Utrecht is de naam veranderd in TUU. Het was destijds ook voor hem een verrassing dat ze hem in Kampen aannamen, omdat ze in eerste instantie zochten naar een vrijgemaakt-gereformeerde theoloog of iemand uit een ander gereformeerd kerkverband. Hij bleek echter de meest geschikte kandidaat. "Dat was toen best wel een

novum, vooral omdat het Kerkrecht aan mij werd toevertrouwd. Tegelijk gaf het aan dat de TUK al haar deuren en ramen aan het open zetten was voor bredere samenwerking." In Kampen was de Universiteit 'haast seminarie-achtig'. Zo werd ooit ook van docenten verwacht dat ze in en rond Kampen woonden. Omdat het kerkverband relatief klein was, liepen allerlei netwerken en dwarsverbanden door elkaar. Toen andere opleidingen (zoals journalistiek en de Theologische

Universiteit Kampen aan de Oudestraat) vanuit Kampen verdwenen, kwam de TUK op een eilandje alleen te zitten. Kampen was geen studentenstad meer. Het aantal nieuwe studenten nam af en ingrijpende stappen waren nodig. “De universiteit kwam tot het besef dat ze het niet zou redden in Kampen. De instroom was zo gering dat de hele opleiding en financiering in gevaar kwam. Uitpeilingen bleek dat aankomende bachelorstudenten liever voor echte universiteitssteden kozen.” Ze zouden de interactie missen met andere studenten en de gezelligheid die hoort bij het studentenleven in de grote stad. “En toen heeft het bestuur de moed gehad om de hele universiteit te verplaatsen vanuit Kampen, waar ze diepe wortels hadden, naar het onzekere Utrecht.” Er was een tijdlang nog de gedachte om in Utrecht met de Theologische Universiteit Apeldoorn de Gereformeerde Theologische Universiteit op te zetten. Dat plan ketste in de laatste fase af.

“Een impuls aan samenwerking over kerkmuren heen.

Verhuizing

“Toen ik in 2008 college gaf aan de VU viel het me al op dat daar enkele vrijgemaakte studenten rondliepen. Je zou ze juist in Kampen verwachten.” Waar voorheen studenten uit de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt uitsluitend voor Kampen kozen, was er toen al wat openheid naar andere opleidingen. Het gaf aan hoe studenten verder keken. “Vooruitlopend op de kerkelijke eenwording is in 2018 de opleiding van de oude Nederlands Gereformeerde Kerken vanuit Apeldoorn naar Kampen gekomen. Ook dat gaf weer een impuls aan samenwerking over kerkmuren heen.” De eerste fase van de verhuizing naar Utrecht werd in 2022 in gang gezet. Met het verhuizen kwam een einde

aan de jarenlange gereformeerde aanwezigheid in Kampen (sinds 1854) en inmiddels is Kampen studentenstad af. In 2022 was er in Utrecht alleen de theologische opleiding van de Tilburg School of Theology. De PThU was destijds nog in Groningen en Amsterdam gevestigd. “We zijn hier Utrecht 1” zegt van den Broeke met een knipoog naar de benaming die destijds in Kampen gangbaar was: Kampen 1 (Oudestraat, opgegaan in de PThU) en 2 (de TUK aan de Broederweg). “Heel lang leek Amsterdam het centrum te worden van theologische opleidingen in en rond de VU. De kansen voor Utrecht leken voorbij, zeker nadat de theologiestudie aan de Universiteit Utrecht was verdwenen. Nu clustert het zich hier weer. Je moet het de TUK nageven dat ze de moed hadden om te gaan verhuizen.”

Veranderingen

“Vanuit een standalone positie in Kampen zijn we hier in een positie gekomen dat we veel meer moeten en willen samenwerken”. Eén voordeel dat meegenomen is vanuit Kampen, is de kleinschaligheid. Aan de TUU kan elke student en medewerker maatwerk gegeven worden. “We kunnen ook de vraag stellen: hoe gaat het met jou? Wat heb jij nodig om je studie of werk goed te kunnen doen? Dat is toch mooi! Heel lang is de TUK een echte domineesfabriek geweest. Er was gerichtheid op de vorming van predikanten en voorbereiding op ‘het leven in de pastorie.’” In Kampen was de spits vooral het opleiden van predikanten in eigen verband, door de verhuizing naar Utrecht is de samenstelling van het aantal studenten diverser geworden.

“Eén voordeel dat meegenomen is vanuit Kampen, is de kleinschaligheid.

“Het soort studenten is ook diverser geworden: soms ouder, in deeltijd, met baan en/of partner.

“Het maatwerk is meegekomen, maar we zijn wel meer een forenzen-community geworden. Docenten werken ook elders en soms vanuit huis; studenten wonen niet per sé hier maar komen tijdens collegedagen met de trein. Waar je vroeger in Kampen elkaar steeds in beeld had, is dat nu al lang niet meer zo.” Het soort studenten is ook diverser geworden: soms ouder, in deeltijd, met baan en/of partner. En vooral: ze behoren niet meer per sé tot de NGK. “Een derde behoort tot de NGK, een derde tot de PKN en een derde komt uit de evangelische hoek.” Tien jaar geleden was het aandeel vrijgemaakte studen-

Prof. dr. C. (Leon) van den Broeke (1966)

Hij is sinds 2016 verbonden aan de TUK en nu TUU, inmiddels als directeur onderwijs en hoogleraar Rechtstheologie & Kerkrecht.
Foto: Daan van der Horst

Foto: TU Utrecht

ten het grootst. “Af en toe was er een PKN-student. Nu zijn we een paar jaar verder en komen de studenten uit verschillende geloofsgemeenschappen. We hebben ook studenten uit buitenlandse kerken.”

Betekent meer diversiteit ook een verandering in de confessionele houding? De eerste pagina van het Instellingsplan bevat een duidelijk geloofsstatement. In het logo van de TUU staat een alpha en omega. “We verschieten niet van kleur, maar de studentenpopulatie verandert in rap tempo.” Dat vraagt ook aanpassing van het curriculum. Zorgprofessionals vinden de weg naar de TUU vanwege onze bijzondere hoogleraar medische ethiek. Of studenten die komen vanwege de leerstoelhouder Christelijk Ecologisch Denken.

Stapsgewijs groeien

Wat gaat er nog meer anders sinds de TUU in Utrecht zit? “We werken samen met de universiteit van Humanistiek, de PThU en de Rooms-

Katholieke opleiding. Niet alleen omdat we het willen, maar ook omdat het noodzakelijk is. Vanuit het ministerie voelen we de wens om samen te werken waar het kan. Voor een deel hebben we te maken met dezelfde problematiek in de kerk als in de samenleving: secularisatie, religieuze pluriformiteit en religieus analfabetisme. Wij leiden met elkaar op voor de kerk van morgen.” De bredere blik van de opleiding geeft zo mogelijkheid om te groeien in kwaliteit.

Er is meer aandacht voor publieke theologie

Hoe zit het met het aantal studenten? “De opleiding heeft zware jaren gehad. Jaren dat er weinig studenten waren. Dat was echt een zorg. Sinds we hier zitten, groeien we stapsgewijs. Op dit moment hebben we 221 studenten. Het aantal nieuwe studenten aan de bacheloropleiding was dit jaar 23 en daarvoor 25. Ook de pre-master en master groeien. Dit betreft overigens niet allemaal studenten

die predikant willen worden, maar zij doen bijvoorbeeld een minor of bijvak naast hun andere opleiding. En sommigen zeggen ‘dit smaakt naar meer’. Zorg- en onderwijsprofessionals vinden het mooi hier een eenjarige master te kunnen doen.” Dat laatste sluit aan bij het werkveld in de maatschappij dat enorm veranderd is. “Klassieke gemeentepredikanten opleiden is nog steeds onze core-business maar wel relatief minder geworden als je kijkt naar de studentenaantal bij de diverse studierichtingen. Er is meer aandacht voor publieke theologie.”

“Doordat de financiering nu meer bij de overheid vandaan komt, beseffen we dat we ook meer een universiteit moeten zijn in plaats van een seminarie-achtige plek.” Dat vraagt verdere professionalisering. En als gevolg daarvan zien we ook meer promovendi en leerstoelhouders.

Het ambt

Binnen de PKN is het traject ingezet om de pastor meer ruimte

We zien bij de nieuwe lichting studenten dat ze best een spade dieper willen doorstuderen en vragen om bijvoorbeeld 'nog een boek'.

Foto: TU Utrecht

te geven binnen de kerk. Ook de hbo-opleidingen dragen zo bij aan kerkelijke voorgangers. Hoe speelt dat binnen de NGK? "De discussie speelt zeker. In en na de corona-tijd werkte een werkgroep 'ambt' aan het profiel van de voorganger. Ook mede in relatie tot de hbo-theoloog. We gaan niet gelijk op met de PKN maar zien wel gelijke tendensen. Vorig jaar waren we als TUU uitgenodigd voor een klankbordgroep over het ambt in de PKN. Daar deden we van harte aan mee. Ook in de NGK is een predikantentekort aan het ontstaan.

In Kampen werd al ingezet op een variant van de 'octavisten', naar artikel 8 van de Dordtse Kerkorde. Daarin gaat het om toelating tot het ambt voor gemeenteleden met singuliere gaven. Oudere studenten kunnen onder die

vlag een verkorte opleiding volgen. Ze krijgen geen wetenschappelijke bul maar een certificaat waarmee ze toelaatbaar zijn tot het onderzoek binnen de NGK (d.w.z. de route om toegelaten te worden als predikant binnen de kerk; red.). Je ziet daarin het pragmatisme van de gereformeerden." "Parallel met de discussie in de PKN zien we ook dat kerkelijk werkers meer bevoegdheden zouden willen hebben. Het tegenstrijdige is dat hoogopgeleide gemeenteleden en kerkenraadsleden, die zelf ook aan permanente educatie moeten doen, zich soms afvragen waarom een academisch opgeleide voorganger nog nodig is. Deze vraag speelt ook in de NGK."

Toekomst

"We zien bij de nieuwe lichting studenten dat ze best een spade dieper willen doorstuderen en vragen om bijvoorbeeld 'nog een boek'. Dat is natuurlijk ook uitdagend voor de docenten." Wat is het gevolg van de

diversiteit qua kerkelijke achtergrond? Studenten zijn niet meer zo trouw aan één opleiding omdat het nu eenmaal van deze of gene kerk is. "Studenten stemmen ook met hun voeten. Soms heeft het te maken met een partner die ze in een ander kerkverband vinden." Net zoals in de kerkgang het kerkverband niet altijd doorslaggevend is, maar het thuis-gevoel, zo geldt dat ook voor opleidingen. Waar vindt een student wat hij of zij nodig heeft?

Deze beweging is voorzichtig begonnen door het besluit te verhuizen van Kampen naar Utrecht. Uiteindelijk gaf verandering een positieve impuls voor de toekomst. "Door ons te vestigen in een oecumenische stad met veel christelijke studenten, bereiken we ook studenten van andere faculteiten. Denk aan studenten die psychologie studeren, geneeskunde, of taal- en letterkunde. Ook zij willen soms iets met theologie doen." Voor de TUU zijn de Utrechtse velden wit om te

Foto: TU Utrecht

oogsten. Het heeft echter ook effect op andere studenten die opgeleid worden aan de TUU. “Zelfs voor de ‘klassieke’ student die gemeentepredikant wordt, is vorming in een grootstedelijke context goed. Dit is dan ook alvast een oefening voor het pastorieleven. Vijftien jaar geleden was dat echt beperkter.”

“Op vakcollegiaal niveau en tussen de kerken ontstaan er hele natuurlijke banden.

Hoe ziet het plaatje eruit, gezien vanuit de overheid, als de TUU en PThU bijna bij elkaar op schoot zitten? De vraag vanuit de overheid zou zo maar kunnen zijn wat het nut van twee theologische universiteiten is in één stad. “Het is bijzonder dat we op een paar meter afstand van elkaar zitten. We kunnen makkelijk bij elkaar

binnenlopen en we hebben regelmatig contact. Zo waren wij ook vorige week aanwezig bij het afscheidssymposium van prof. Heleen Zorgdrager. De PThU heeft een sterke band met de PKN, zoals de TUU die heeft met de NGK. Dat is logisch. Op vakcollegiaal niveau en tussen de kerken ontstaan er hele natuurlijke banden. Er is samenwerking tussen bijvoorbeeld docenten die een taal, ethiek of praktische theologie doceren. Een tijd geleden moesten we een vervanger voor een van onze docenten vinden en heeft de PThU een tijd een docent van hen uitgeleend. Hoe mooi dat je samen op onderwijsgebied kan optrekken! Twee jaar geleden hebben we ook gesproken over het samen aanbieden van keuzemodules aan elkaars studenten. In een veranderende samenleving met voortschrijdende secularisatie en religieuze veelkleurigheid hebben we elkaar hard nodig. Maar strategisch staan beide universiteiten op een eigen positie en handelen ze vanuit een eigen plek.” De samenwerking wordt niet alleen tussen de universiteiten gevoeld,

maar ook in het werkveld. “We zien in de praktijk dat een PKN-gemeente aan een lokale NGK-gemeente hulp vraagt. Of andersom.” Collegialiteit is over kerkmuren heen te vinden. “Sommige predikanten zeggen dat ze intensiever samenwerken met hun lokale PKN- of NGK-collega dan in classis- of regionaal verband binnen het eigen kerkgenootschap.” Zou het voor de opleidingen ook geen winst zijn om bij elkaar te gaan zitten, in een soort campus-model? “De nabijheid is mooi. Stel dat we een groot gebouw zouden hebben. Daar zou ook een getuigenis vanuit gaan. Echter, je zit ook met de ongelijktijdigheid van de processen van de verschillende universiteiten en kerkverbanden. Dingen lopen zoals ze lopen. We groeien naar elkaar toe.”

Als een rode draad loopt dit door het gesprek heen. De tijden veranderen en de opleiding beweegt zich mee. Door stappen te durven zetten ontstaat er ruimte om met nieuwe energie een plek te vinden waar groei mogelijk is. ♦